

Полонська Т. К. Концептуальні засади створення навчального посібника елективного курсу «Культура і мистецтво Великої Британії» для учнів профільної школи / Т. К. Полонська // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць / Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. В. М. Лабунець]. – Вип. 20 (1–2016). – Ч. 2. – Кам'янець-Подільський, 2016. – С. 393–398.

УДК 371.214.41:81

Тамара Полонська
Tamara Polonska

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО
ПОСІБНИКА ЕЛЕКТИВНОГО КУРСУ «КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО
ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ» ДЛЯ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ**

**CONCEPTUAL BASIS FOR CREATING THE ELECTIVE COURSE
TEXTBOOK “CULTURE AND ART OF GREAT BRITAIN”
FOR STUDENTS OF PROFILE SCHOOL**

У статті розкрито концептуальні засади створення навчальних посібників елективних курсів з іноземних мов для учнів профільної школи. Зазначено домінуючу роль навчального посібника як основного засобу оволодіння старшокласниками іноземним елективним курсом. Створення англomовного навчального посібника «Культура і мистецтво Великої Британії» для однойменного елективного курсу передбачає розширення й поглиблення знань учнів 10–11 класів про культуру країни, мова якої вивчається. Значну увагу приділено характеристиці дидактичних і методичних принципів навчання іноземних мов і культур у межах зазначеного елективного курсу, принципам добору змісту навчального посібника, його функціям, методам і технологіям навчання, структурі та змісту тощо.

***Ключові слова:** профільна школа, елективний курс, тематичний модуль, навчальний посібник з іноземної мови, культура і мистецтво.*

У ситуації переходу старшої школи на профільне навчання необхідно забезпечити цілісну та всебічну профільну підготовку старшокласників. Пізнання культури країни, мова якої вивчається, стає важливим у зв'язку з цільовою настановою сучасної освіти: формування особистості, готової та здатної до пізнання навколишнього світу, до взаємодії з іншими людьми, культурами, суспільством і державою. Головне у цьому процесі – не лише накопичення даних про країну, але й пізнання людей, своїх однолітків, їхнього образу мислення, поведінки, ставлення до загальнолюдських цінностей.

Навчальний посібник «Культура і мистецтво Великої Британії» має ознайомити старшокласників із культурою і мистецтвом країн Великої Британії, що дозволить дізнатися більше про їх національне надбання за рахунок розширення інформаційного поля та сфери автентичного використання англійської мови в загальному освітньому середовищі; досягнути освітніх цілей завдяки прилученню до історії, культури країни і здобуття нової інформації про життя народу за кордоном; розширити світогляд учнів, поглибити знання і покращити їхню соціокультурну компетентність у процесі навчання іноземної мови, підвищити мотивацію до оволодіння нею.

На сьогоднішній день існують лише окремі навчальні посібники елективних курсів з іноземних мов для спеціалізованих шкіл українських авторів, зокрема, із зарубіжної літератури (І.В. Мацелюх) і країнознавства США та Великої Британії (Л.В. Калініна, І.В. Самойлюкевич). Для учнів профільної школи підготовлено й рекомендовано МОН України лише три посібники елективних курсів: «Ділова англійська» (А.В. Павлюк), «Науково-технічний переклад» і «Основи перекладу» (А.Я. Коваленко). Що стосується культурознавчих навчальних посібників елективних курсів з іноземних мов для профільної школи, то їх на теренах України досі не існує. Але варто зазначити, що українські дослідники плідно працюють над створенням такої навчальної літератури з англійської (Полонська Т.К., Алексеєнко І.В.), німецької (Басай Н.П.), іспанської (Редько В.Г., Басай О.В.), французької (Долинський Є.В.) мов.

Метою статті є визначення й обґрунтування концептуальних засад створення навчального посібника «Культура і мистецтво Великої Британії» для учнів 10–11 класів профільної школи як основного засобу оволодіння ними однойменним елективним курсом з англійської мови.

Сучасний рівень розвитку міжнародних зв'язків служить передумовою для активізації знань про культурні особливості країни, мова якої вивчається. Цьому, зокрема, сприяє міжкультурний підхід до навчання іноземних мов. Іноземна мова (ІМ) розглядається нині не лише як засіб міжкультурного спілкування, але і як своєрідний інструмент пізнання іншої культури і пропаганди власної, що сприяє духовному взаємозбагаченню, підвищує рівень гуманітарної освіти. Міжкультурний складник є невід'ємною частиною сучасної теорії навчання ІМ, тому назву навчального предмета «іноземна мова» частіше замінюють словосполученням «іноземна мова і культура» (ІМіК).

Матеріали навчального посібника, окрім розвитку навичок і вмінь іншомовної комунікативної компетентності, мають поглибити і розширити лінгвокраїнознавчі знання учнів старших класів, які обрали іноземну мову профільним предметом, у галузі культури і мистецтва Великої Британії; забезпечити досягнення освітнього рівня, адекватного суспільним запитам і потребам самих школярів; ефективніше сприяти формуванню їхніх ключових і предметних компетентностей; посилити соціокультурний зміст навчання іноземної мови за умови оновлення не лише змісту навчання елективного курсу, але й методів і форм; підготувати старшокласників до складання зовнішнього незалежного оцінювання з англійської мови через різноманітні тематичні тексти, творчі завдання і вправи; створити умови для набуття учнями досвіду використання предметних знань і вмінь у різних життєвих ситуаціях.

Зміст навчального посібника повинен сприяти: реалізації головної мети навчання іноземної мови у профільній школі – формуванню в учнів іншомовної комунікативної компетентності, тобто умінь і навичок здійснювати спілкування в усній і письмовій формах у межах сфер і тематики, визначених чинною програмою для профільного рівня, дотримуючись традицій і норм, прийнятих у

країні, мова якої вивчається; досягненню освітньої, розвивальної та виховної цілей, які забезпечують всебічний розвиток школярів у процесі вивчення ІМ; удосконаленню загальноосвітніх умінь і навичок; підготовці учнів 10–11 класів до усвідомленого вибору майбутньої професії, безпосередньо або опосередковано пов'язаної зі знанням ІМ; визначенню методів, форм і засобів реалізації в навчальному процесі нового змісту іншомовної освіти.

Конструювання змісту навчального посібника «Культура і мистецтво Великої Британії» здійснюється з урахуванням основних методологічних підходів, окреслених у Концепції навчальних посібників елективних курсів з іноземних мов для учнів 10–11 класів профільної школи [4] і Навчальній програмі елективних курсів з іноземних мов для старшої школи ЗНЗ [6], одним із розробників яких є автор статті, та відповідно до вікових особливостей старшокласників, їхніх інтересів, схильностей і з урахуванням навчального досвіду в початковій та основній школі. Зокрема, нами враховано результати опитування 130 учнів 10–11 класів і 50 учителів англійської мови різних типів ЗНЗ із восьми регіонів України щодо змістового наповнення зазначеного вище навчального посібника.

Пріоритетними концептуальними засадами побудови змісту навчального посібника виступає ряд підходів до навчання учнів іноземних мов і культур:

- *комунікативно-діяльнісний (особистісно-діяльнісний) підхід*, реалізація якого означає, що в центрі навчання перебуває учень як суб'єкт навчальної діяльності, а оволодіння засобами спілкування спрямоване на їх практичне застосування у процесі спілкування;
- *компетентнісний підхід*, тобто спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток в учнів ключових компетентностей та іншомовної комунікативної компетентності;
- *рефлексивний підхід*, необхідною умовою реалізації якого є використання *проблемних ситуацій*, які є передумовою розвитку рефлексивних умінь;

- *культурологічний підхід*, який передбачає в навчальному процесі *тісну взаємодію мови і культури* його носіїв і забезпечує використання мови в умовах певного культурного контексту на основі діалогу культур;

- *рівневий підхід*, розробка якого пов'язана з визначенням у науці трьох рівнів володіння іноземною мовою, прийнятих Радою Європи (А – Елементарний користувач, В – Незалежний користувач, С – Досвідчений користувач). В українських ЗНЗ для філологічного профілю (профільний рівень) рекомендованим для випускників є рівень В2 (Vantage – Просунутий рівень), для нефілологічного профілю (рівень стандарту) – В1 (Threshold – Рубіжний рівень);

- *професійно-орієнтований підхід*, який передбачає врахування в навчанні іноземної мови інтересів учнів та їхню майбутню професію [5, с. 82–90].

При конструюванні змісту зазначеного навчального посібника враховуються також основні дидактичні та методичні принципи, визначені Навчальною програмою елективних курсів з іноземних мов для старшої школи ЗНЗ, до яких віднесено:

1. *Принцип прагматичності та соціальної ефективності*, що забезпечує актуальність дібраних матеріалів та їх відповідність основним проблемам сучасного історичного і соціального розвитку світової спільноти.

2. *Принцип комунікативної цінності навчального матеріалу*, що передбачає комунікативно доцільний добір мовних, мовленнєвих та ілюстративних засобів, які забезпечують належний рівень практичного володіння ІМ в усній і письмовій формах.

3. *Принцип тематичної організації навчання іношомовного спілкування*, що передбачає тематичне структурування змісту елективних курсів (тематичні модулі, теми, уроки, параграфи тощо).

4. *Принцип науковості*, що забезпечує необхідність добору до змісту навчальних посібників елективних курсів інформаційного матеріалу, який узгоджується із сучасним рівнем розвитку різноманітних галузей знань.

5. *Принцип урахування навчального досвіду та міжпредметних зв'язків*, що є новим і не дублюється з тим, яким учні оволоділи у змісті інших шкільних предметів.

6. *Принцип автентичності*, що зумовлює добір мовного і мовленнєвого матеріалу, який відповідає нормам, прийнятим у країні, мова якої вивчається.

7. *Принцип достатності та доступності*, що вимагає добору мовного, мовленнєвого, ілюстративного та інформаційного матеріалу в обсязі, достатньому для реалізації комунікативних намірів учнів із визначених навчальною програмою сфер і тем спілкування та вибору засобів його засвоєння відповідно до вікових особливостей школярів та їхнього навчального досвіду.

8. *Принципу типовості та варіативності мовного і мовленнєвого матеріалу*, який певною мірою співвідноситься з принципами автентичності, частотності та стилістичної необмеженості.

9. *Принципу частотності*, що передбачає добір мовних і мовленнєвих одиниць, яким характерна висока частотність вживання в сучасному англо/німецько/іспано/франкомовному суспільстві незалежно від умов і цілей навчання та сфер спілкування.

10. *Принципу диференційованого навчання*, що передбачає здійснення добору мовного і мовленнєвого матеріалу до змісту елективних курсів відповідно до цілей навчання, рівня володіння навчальним мовним і мовленнєвим матеріалом, виду мовленнєвої діяльності, особливостей змісту кожного елективного курсу.

11. *Принципу культуровідповідності та культурної цінності навчального матеріалу*, що забезпечує формування в учнів лінгвокраїнознавчої та соціолінгвістичної компетентностей [6, с. 11–14].

Окрім того, створення навчального посібника передбачає і врахування принципів, на яких ґрунтується профільне навчання, а саме: принципу фуракації; принципу варіативності та альтернативності; принципу наступності та неперервності; принципу гнучкості; принципу діагностико-прогностичної

реалізованості; принципу міжпредметної інтеграції; принципу багаторівневості [5, с. 529].

При доборі культурознавчого матеріалу до навчального посібника «Культура і мистецтво Великої Британії» доцільно, на нашу думку, застосувати і принципи формування *міжкультурної комунікативної компетентності*, яка забезпечує взаєморозуміння з представниками різних культур. До принципів формування міжкультурної комунікативної компетентності можна віднести: принцип добору культур; принцип домінування проблемних культурознавчих завдань; принцип білінгвального навчання; принцип культурної варіативності; принцип опори на міжпредметні зв'язки; принцип культурної рефлексії; принцип культурної опозиції.

Добір текстів до навчального посібника здійснюється на основі *критеріїв*, визначених Концепцією навчальних посібників елективних курсів з іноземних мов для учнів 10–11 класів профільної школи, а саме:

1. *Автентичності*. Автентичні тексти добираються з повсякденної комунікативної практики носіїв мови як зразки реальної комунікації. Вони містять типові найуживаніші мовні та мовленнєві засоби, сприяють розвиткові комунікативної культури та соціокультурної освіченості учнів.

2. *Інформативності*. Тексти навчальних посібників слугують для учнів джерелом професійно важливої інформації, забезпечують їхню пізнавальну активність. Вони повинні містити нову, із точки зору майбутньої професійної діяльності школярів, інформацію.

3. *Пізнавальної цінності*. Зміст текстів навчальних посібників елективних курсів повинен бути особистісно-вмотивованим, функціонально-орієнтованим і комунікативним. Він має розширювати загальнокультурний і соціокультурний кругозір старшокласників, сприяти розвиткові їхньої пам'яті та мислення, почуттів, емоцій.

4. *Проблемності*. Тексти мають містити певні проблемні ситуації, для яких учні повинні шукати способи вирішення й обґрунтування їх у процесі виконання запропонованих творчих завдань.

5. *Міжкультурного спрямування.* Через текстовий матеріал навчальних посібників школярі пізнають дійсність країни, мова якої вивчається, засвоюють зразки комунікативної та соціальної поведінки.

6. *Прагматичності тексту.* Мовні та мовленнєві засоби в текстах є типовими, практично значущими і широко вживаними в реальному спілкуванні іноземною мовою.

7. *Функціональності.* Мовні одиниці для продуктивного і рецептивного засвоєння у процесі виконання комунікативних завдань дають можливість усвідомити їх значення в різноманітних профільно зорієнтованих ситуаціях спілкування.

8. *Відповідності змісту текстів віковим особливостям та інтересам учнів.* Тексти навчальних посібників повинні відповідати інтелектуальному рівневі розвитку старшокласників, бути значущими та цікавими для них, задовольняти їхні пізнавальні потреби [4, с. 14].

Нині особлива увага приділяється лінгвосоціокультурному компоненту змісту мовної освіти, тому *автентичність*, серед інших критеріїв добору іншомовного навчального матеріалу, є головною вимогою, що висувається до навчальних текстів і матеріалів. Як зазначено в Рекомендаціях Ради Європи, автентичний текст (АТ) є «центром будь-якого акту мовленнєвого спілкування, зовнішньою предметною з'єднувальною ланкою між тим, хто продукує, і тим, хто сприймає, спілкуються вони безпосередньо чи на відстані» [3, с. 93].

За Е.Г. Азімовим і А.Н. Щукіним автентичним текстом є «реальний продукт носіїв мови, який не призначений для навчальних цілей і неадаптований для потреб учнів. Автентичний матеріал характеризується природністю лексичного наповнення і граматичних форм, ситуативною адекватністю мовних засобів» [1, с. 34].

Натомість, відповідно до тлумачення Р. Сандерсона «автентичні матеріали – це ті матеріали, котрі ми можемо використовувати на уроках іноземної мови, і які не були ніяким чином змінені для іншомовних учнів. Класичним прикладом

може бути газетна стаття, яка написана для рідної англomовної аудиторії» [7, с. 3].

Незважаючи на різний підхід, автори під АТ розуміють будь-який продукт мовленнєвої діяльності, де транслятором і реципієнтом виступають носії цієї мови. До автентичних матеріалів віднесено літературні, фольклорні, образотворчі та музичні твори, предмети реальної дійсності тощо. Джерелами автентичних текстів є: газети, журнали, ТВ програми, меню, Інтернет, фільми, пісні, брошури, комікси, література (романи, поеми, оповідання), англomовні освітні сайти тощо тощо.

Г.І. Вороніна виокремлює два види автентичних текстів, представлених різними жанровими формами:

1) *функціональні тексти* повсякденного вжитку, які виконують функції інструкції, пояснення, реклами або попередження: покажчики, дорожні знаки, вивіски, схеми, діаграми, рисунки, театральні програми тощо;

2) *інформативні тексти*, що виконують інформаційну функцію і містять нові факти та дані зі сфери молодіжної культури, та постійно поновлюються: статті, інтерв'ю, опитування думок, листи читачів до друкованих видань, актуальна сенсаційна інформація, оголошення, роз'яснення до статистики, графіки, реклами, коментарі, репортажі тощо [2].

У нашому посібнику передбачено використання обох видів автентичних текстів, зважаючи на важливість їх змістового наповнення. Перевага надається текстам для *ознайомлювального* (із розумінням основного змісту тексту) і *переглядного* або *вибіркового* (із метою пошуку необхідної інформації, або такої, що цікавить учня) читання, зміст яких має певну новизну, є доступним і цікавим для учнів старшої школи.

Велику увагу в навчальному посібнику буде приділено формуванню мовленнєвих умінь школярів при вирішенні різноманітних комунікативних завдань із творчим і проблемним характером (виконання проєктів, підготовка презентацій, створення рекламних проспектів, ведення полілогів з культурної тематики, участь у рольових іграх тощо).

Оскільки одним із найперспективніших способів організації навчання ІМ в межах елективних курсів ми вважаємо модульну систему, то саме вона взята за основу проектування навчального посібника елективного курсу з англійської мови «Культура і мистецтво Великої Британії».

Для кожного з десяти тематичних модулів передбачено опис цілей, завдань і запланованих результатів навчання, у яких будуть відображені знання, уміння й навички (насамперед, мовні знання та навички і мовленнєві вміння), що мають бути сформовані в учнів у результаті вивчення модуля.

Загальний обсяг елективного курсу посібника становить 144 години на два роки навчання (по 72 години в 10 і 11 класах), із періодичністю занять – двічі на тиждень. Проте кількість годин на вивчення того чи іншого тематичного модуля або теми визначається вчителем самостійно. Він може змінювати послідовність вивчення модулів і тем, переглядати кількість годин, відведених на їх засвоєння, вносити певні корективи до змісту, зважаючи на потреби і побажання учнів.

У процесі оволодіння змістом елективного курсу «Культура і мистецтво Великої Британії» передбачається досягнення старшокласниками таких предметних результатів:

- досягнення рівня володіння англійською мовою B2 (Vantage – незалежний користувач) за європейською шкалою, що є достатнім для ділового спілкування в межах обраного профілю та для побудови індивідуального шляху розвитку;
- демонстрація знань культури, традицій, національної специфіки країн Великої Британії;
- уміння аналізувати здобуті знання, правильно вживати значущу лексику, що належить до сфери культури;
- уміння перекладати автентичні тексти з англійської мови на рідну в межах обраного профілю;
- володіння англійською мовою як одним із засобів формування мовленнєвих навичок і вмінь, розширення знань в інших предметних галузях.

Отже, при конструюванні змісту навчального посібника «Культура і мистецтво Великої Британії» враховуються принципи високої інформативності, розвитку критичного мислення учнів, дотримання міжпредметних зв'язків із суміжними науками, завдяки чому пропонується елективний курс дозволить найефективніше вирішити проблему вироблення цілісного сприйняття старшокласниками країни, мова якої вивчається, її історії, культури та ознайомити їх із звичаями і традиціями народу, що користується цією мовою. Інтегруючи в єдиному комплексі дані географічного, історичного, економічного і культурного характеру, ознайомлення з культурою і мистецтвом Великої Британії сприятиме формуванню сучасного соціокультурного портрету країни, мова якої вивчається, що є неодмінною умовою адекватного володіння іноземною мовою як засобом спілкування. Описані концептуальні засади є також прийнятними для створення навчальних посібників елективних курсів з інших іноземних мов для учнів старшої школи ЗНЗ.

Список використаних джерел

1. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – М. : ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Воронина Г. И. Организация работы с аутентичными текстами молодежной прессы в старших классов школ с углубленным изучением немецкого языка / Г. И. Воронина // Иностранные языки в школе. – 1999. – № 2. – С. 26–29.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. вид. докт. пед. наук, проф. С.Ю.Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Концепція навчальних посібників елективних курсів з іноземних мов для учнів 10–11 класів профільної школи / В. Г. Редько, Т. К. Полонська, Н. П. Басай [та ін.] ; за наук. ред. В. Г. Редька. – К. : Пед. думка, 2015. – 38 с.
5. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підруч. для студ. лінгв. ун-тів і фак. ін. мов вищих навч. закладів / О. Б. Бігич, Н. Ф.

Бориско, Г. Е. Борецька [та ін.] ; під заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.

6. Навчальна програма елективних курсів з іноземних мов для старшої школи ЗНЗ / В. Г. Редько, Т. К. Полонська, Н. П. Басай [та ін.] ; за наук. ред. В. Г. Редька. – К. : Пед. думка, 2015. – 41 с.
7. Sanderson, Paul. Using Newspapers in the Classroom / Paul Sanderson. – Cambridge : Cambridge University Press, 1999. – 271 p.

The conceptual basis for creating foreign-language textbooks on elective courses for students of profile school are revealed in the article. The dominant role of a textbook as the basic means of mastering a foreign language elective course by high school students is noted. It refers, particular, to the construction of the elective course textbook “Culture and Art of Great Britain”, which should expand and deep 10–11th forms school students’ knowledge about the culture of the country whose language is being studied. Special attention is paid to the characteristics of didactic and methodological principles for teaching foreign languages and cultures within that elective course, principles on selecting contents of a textbook, its functions, methods and techniques of teaching, structure, etc. In the process of constructing a textbook mentioned above the author will be based on the principles of high awareness, development of critical thinking, adherence to inter-subjects relationships with related sciences, due to which the proposed elective course would effectively solve the problem of developing a holistic perception by high school students of teaching a language of a foreign country, its history, culture and to acquaint them with the customs and traditions of the people that use this language. In our opinion, one of the most perspective ways of learning foreign language within elective courses is a module system of education. That’s why this system is a basis of constructing the elective course textbook “Culture and Art of Great Britain”, which consists of ten thematic modules, and each module has from three to five themes. Average number of hours on studying any thematic module or theme is determined by

a teacher independently. The conceptual bases described in this article are also suitable for creating textbooks on elective courses in other foreign languages.

Key words: *profile school, elective course, thematic module, textbook in foreign language, culture and art.*